

ver en meget fin beskrivelse af miljøet i 1920ernes København, og kan anbefales som sådan på det varmeste.

Henrik Vedel-Smith

J. Gram-Andersen (red.): *Bornholms militære domiciler*. Udgivet af Østre Landsdelskommando. (Ringsted, 1985). 430 s.

Bornholm adskiller sig som bekendt på mange måder fra det øvrige Danmark. Det er derfor ikke unaturligt, at redaktionen af Østre Landsdelskommandos store arbejde om »Den sjællandske øgruppens landmilitære domiciler«, hvis publicering påbegyndtes i 1980 (anm. i *Historie*, ny række XV,3 1984), har valgt at lade Østersø-øen behandle i et særligt bind.

Bogens domicilbeskrivelser følger den samme håndfaste og klare disposition som i de tidligere bind, men i modsætning til disse medtager Bornholmsbindet ikke blot landmilitære domiciler, men også anlæg med tilknytning til Søværnet og Flyvevåbnet. Det er der god grund til, for også det bornholmske forsvar har altid haft sit særpræg, og det forhold er ikke blevet mindre markant i dag, hvor »øen er placeret ca. 250 km østligere end »jertæppet««, som Bornholms kommandant fastslår i sin indledning om øens forsvarsforhold efter 2. Verdenskrig.

Medtagelse af bl.a. Flyvevåbnets domiciler skal dog ikke forlede nogen til at tro, at bogen afgiver interessante oplysninger om f.eks. det store Nato-radarvarslingsanlæg på Rytterknægten, for dette etablissement hører tydeligvis til de anlæg, der er »helt eller delvis udeladt for at undgå kompromittering af den militære sikkerhed«. Men domicilbeskrivelserne spænder vidt nok endda: fra de gamle tilflugtsborge og »forsvarskirkerne« over egentlige fæstnings-

anlæg til de moderne kaserner og øvelsesområder.

Lederen af Forsvarsmuseet på Bornholm, oberstløjtnant H. E. Skaarup, er bindets hovedforfatter, og det skyldes i høj grad hans omfattende bidrag, at bogen – trods sin tids- og emnemæssige spændvidde – er kommet til at hænge langt bedre sammen end de tidligere bind.

Beskrivelsen af de store, velkendte anlæg som f.eks. Hammershus og Christiansø Fæstning er udmærket, men mere spændende er et lille afsnit om den optiske telegraf og den fyldige gennemgang af de mere ydmyge kystskanser, hvoraf ca. 60 i dag er fredet. Dette afsnit ledsages i øvrigt af nydelige gengivelser af Charles Texier de Chabert's små skitser fra begyndelsen af forrige århundrede. I det hele taget er bogens kapitler udstyret med et stort kort- og billedmateriale, og det gælder ikke mindst kaptajn Ole Andersens instruktive redegørelse for de tyske og russiske anlæg på øen fra perioden 1940-46.

Bogen, der er forsynet med gode sted-, enheds- og navneregistre, giver et tilfredsstillende helhedsbillede af det bornholmske forsvar uden »kompromittering af den militære sikkerhed«.

Per Willemoes Jørgensen

Jesper Gram-Andersen: *Den kongelige Livgarde, 325 år. Perioden 1958-1983*. (Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1983). 148 s., ill.

Jesper Gram-Andersen: *Livgarden under 2. verdenskrig, 1939-1945*. (Forsvarskommandoen, 1985). 48 s., ill.

Jesper Gram-Andersen: *Livgardens Kaserne & Rosenborg Eksercerp-lads. 200 år, 1786-1986*. Eller hvordan Lysthuset med de fire gyldne Knapper og Orangeriet ved Rosenborg blev til en prægtig kaserne for 68.000 gardere til fods. (Nyt Nor-

disk Forlag Arnold Busck, 1986).
156 s., ill., 275 kr.

Der er tradition for, at der udsendes jubilæumsskrifter i forbindelse med Livgardens runde dage. Siden C. L. v. Lövenskiolds »Efterretninger om Den kongelige Livgarde til Fods« så dagens lys i 1858 i tilslutning til 200 års jubilæet er der først med et halvt og derefter med kvarte århundreders mellemrum publiceret sådanne skrifter – senest i 1983 i forbindelse med Livgardens 325 års-dag.

Lederen af Livgardens historiske Samling, Jesper Gram-Andersen, står for denne sidste bog i rækken. Han har – i mere end een forstand – valgt at bygge på de tidligere publikationer, idet hans bog indledes med en ultrakort oversigt over Livgardens første 300 år for derefter helt at hellige sig perioden 1958-1983. Dette valg må absolut siges at være fornuftigt, dels fordi en dækning af samtlige 325 år nok ville have været en opgave af et urimeligt omfang så kort tid efter 300 års-skriftet (skønt det ikke kan nægtes, at man af flere grunde gerne havde set en afløser for Th. Thaulows »Livgarden gennem 300 år«), dels fordi udviklingen efter 1958 rummer rigeligt stof til en selvstændig bog.

Gram-Andersens redegørelse for perioden følger en primært kronologisk, sekundært tematisk disposition. Denne struktur fungerer faktisk helt godt både ved gennemlæsning af bogen, og når den ved hjælp af den fyldige indholdsfortegnelse og de gode registre skal anvendes som opslagsværk.

Forfatteren trækker i sin beskrivelse på et righoldigt kildemateriale – herunder dagsbefalinger, reglementer og aktivitetsoversigter, og han drager også nytte af det omfattende og meget varierede billedmateriale i Livgardens historiske Samling. Der er i det hele taget

gjort meget ud af samspillet mellem tekst og illustrationer, og det bidrager til at give læseren et alsidigt indtryk af Livgarden både i hverdag og fest.

De mange ændringer, som selv en traditionsrig institution som Livgarden har måttet gennemgå i perioden, gøres der omhyggeligt rede for. Det gælder både på personelområdet, hvor indførelse af stampersonel og talrige andre lovændringer inden for personelsektoren har vendt op og ned på hævdvundne forestillinger, og på materielområdet, hvor den teknologiske udvikling har sat sit præg, ganske som det er sket i det omgivende samfund.

Det personalhistoriske indslag er fremtrædende i bogen, nogen vil mene irriterende fremtrædende, men det hører med i en publikation som denne, og de fleste vil uden tvivl glæde sig over det – ikke mindst i forbindelse med de omfattende billedtekster.

40 års dagen for befrielsen i 1945 er også blevet markeret af Livgarden ved udsendelsen af et lille skrift om tiden under besættelsen – også forfattet af Jesper Gram-Andersen.

Publikationen består af 2 særskilte dele: en gengivelse af »Livgardens æresrulle 1939-1945« omfattende 60 faldne og døde gardere/gamle gardere og en redegørelse for Livgardens forhold under krigen. Der er tale om en ganske kortfattet, kronologisk beskrivelse, der ikke indeholder overraskelser. Gram-Andersen fokuserer på de velkendte, dramatiske begivenheder i april 1940, august 1943 og september 1944. I sidste tilfælde var det ganske vist politivagten på Amalienborg, der kom i ilden, men da denne vagt bestod af et betydeligt antal gamle gardere, hører begivenheden bestemt også hjemme i Livgardens annaler.

Det lille lejlighedsskrift krydres med nogle centrale øjenvidneskildringer fra kampene om Amalienborg i april 1940

og på Sorgenfri i august 1943; desuden giver forfatteren en kort, men instruktiv oversigt over gardernes integrering i modstandskampen efter ophævelsen af interneringen i oktober 1943.

1980'erne har budt på endnu et jubilæum, som Livgarden har fundet værd at fejre med en publikation. Også her er arbejdet naturligt nok blevet lagt i hænderne på Jesper Gram-Andersen. Det drejer sig denne gang om Livgardens Kaserne, som Gram-Andersen allerede har givet en kort beskrivelse af i Østre Landsdelskommandos stort anlagte serie om »Den sjællandske øgruppens landmilitære domiciler«, bd. I, 1980 (anmeldt i *Historie*, ny række XV,3 1984). Bogens lange og malende undertitel lader ingen i tvivl om, at området sydvest for Rosenborg Slot oprindeligt var bestemt for noget ganske andet end Den kongelige Livgardes underbringelse. Det var faktisk først i 1786, at slottets gamle lysthus og orangeri efter ombygning blev taget i brug som kaserne. Indtil da havde Livgarden som alle andre militærenheder været henvist til enten fæstningsunderbringelse (Kastellet) eller privat indkvartering.

Også ved udarbejdelsen af dette skrift i anledning af 200 års-dagen for kasernens etablering har Gram-Andersen draget nytte af sit indgående kendskab til Livgardens historiske Samling.

Det er blevet til en ualmindelig smuk bog (trods et par typografiske »svipse-re«), hvor det omfattende illustrationsmateriale – udvalgt og gengivet med stor omhu – og den velkrevne tekst bogstavelig talt går op i en højere enhed. Læseren har i Gram-Andersen en særdeles kyndig vejleder, ikke blot når det drejer sig om det bygningshistoriske, men også når det gælder om at redegøre for bygningernes brug og give et indtryk af livet og atmosfæren.

Bogens centrale kapitel beskæftiger sig med selve kasernebygningen, men der er også blevet plads til korte afsnit om Rosenborg og anlæggets forhistorie. Det gamle Eksercerhus, der ligesom kasernebygningens sydlige pavillon måtte vige for Gothersgades udvidelse i 1930, får sit eget kapitel; og det samme gør Rosenborg Eksercerplads, der i tidens løb har dannet ramme om mange forskellige arrangementer og begivenheder af både militær og civil karakter. Her fandt således ballonopstigninger sted, her kørt cykelløb og spillede cricketkampe, og her afholdtes i 1880'erne de første fodbold- og tennisturneringer.

Bogen afsluttes med en oversigt over monumenter og mindesmærker samt med et dækkende personregister og et engelsk resumé.

Per Willemoes Jørgensen

KULTURHISTORIE

Annette Faye Jacobsen og Anne Løkke: *Familieliv i Danmark 1600-1980'erne*. (Systime, Herning, 1986). 233 s., ill., 168,00 kr.

Harry Haue, Ellen Nørgaard, Vagn Skovgaard-Petersen og Johnny Thiedecke: *Skolen i Danmark fra 1500-tallet til i dag*. (Systime, Her-

ning, 1986). s. 224, ill., kr. 168,00 kr.

Forlaget Systime har for nogle år siden startet denne fine serie med kilder og tekst til de lange linier i Danmarkshistorien, og hver bog har sit emne – normalt fra dagligdagen – som omdrej-